

Jaarverslag 2017 van de Libellen en Vlinderwerkgroep van IVN Eemland

Samenvatting

Op De Stulp in Baarn zagen we meer soorten dan vorig jaar. De koraaljuffers rond het Pluismeer hebben zich uitstekend gehandhaafd. Het Nonnenland in Baarn en Pijnenburg/De Wiek in Soest blijven ook prachtige terreinen voor libellen met rond de 20 waargenomen soorten. De zwervende heidelibel kwamen we dit jaar op vier locaties tegen en de grote roodoogjuffers zijn nu op vier plaatsen in Soest gezien. De Soester Duinen zijn vooral aantrekkelijk voor vlinders, we vonden er 22 soorten dagvlinders. In totaal hebben we dit jaar 31 soorten libellen geteld in Soest en Baarn, dat is bijna de helft van alle soorten die in Nederland voorkomen. Naast enkele zwervers komen in Soest en Baarn 29 soorten dagvlinders voor waarvan we er dit jaar 26 hebben gezien.

Zwervende heidelibel

Inleiding

Landelijk gezien was het een gemiddeld jaar voor vlinders en libellen, ondanks de droogte in de eerste helft van het seizoen. De Libellen en Vlinderwerkgroep van IVN Eemland is dit jaar 27 keer gaan monitoren. Meestal waren we met twee tot vier personen op pad. In het vorige jaarverslag is aangegeven dat er veel factoren van invloed zijn op het aantal en de soorten libellen en vlinders die we tellen, zoals bijvoorbeeld het aantal bezoeken, de weersomstandigheden en het aantal mensen dat meekijkt; zie ook bijlage 1. Het is dan ook toeval dat het aantal libellen dat we hebben gezien praktisch gelijk is gebleven, in 2016 zo'n 3402 libellen tegen 3407 in 2017.

Geisha

Dit jaar zijn we zeven keer bij het Pluismeer geweest en zes keer bij het Gentianenvan. In het Nonnenland en op Pijnenburg/De Wiek waren we vier keer. Enkele andere gebieden zijn incidenteel bezocht. In vrijwel alle gebieden lopen we met een vergunning van de terreinbeheerder.

De Stulp en het Nonnenland in Baarn

Op de terreinen van Staatsbosbeheer is in 2017 evenveel gemonitord als gemiddeld de afgelopen jaren (zie tabel). Ondanks de droogte in de eerste helft van het telseizoen zagen we hier evenveel libellen als gemiddeld in de voorgaande jaren. Het aantal soorten was hoog.

Libellen op de Stulp

	Aantal bezoeken	Aantal libellen	Aantal soorten
2012	22	2370	22
2013	18	2700	22
2014	24	2840	27
2015	23	2400	25
2016	19	2866	23
2017	21	2762	27

Bij De Stulp zijn voor libellen drie gebiedjes vooral interessant: de oevers van en de heide en bomen langs het Pluismeer, de natte heide rond het Gentianenvan en het daar tussenin gelegen Biezenven. Bij zowel het Pluismeer als het Gentianenvan zagen we 20 soorten. Een prachtig resultaat. Hoe anders was het bij het Biezenven. Vorig jaar zagen we er 14 soorten, nu slechts 4. Het ven lag langdurig grotendeels droog.

De afstand tussen Pluismeer en Gentianenvan is nog geen kilometer maar toch zijn er verschillen in populaties, onder andere doordat de biotoop verschilt. Noordse witsnuitlibellen

en venwitsnuitlibellen zitten met name bij het Gentianenven. Bloedrode heidelibellen zien we vrijwel alleen bij het Pluismeer.

Groentje

Vorig jaar zagen we een explosie van koraaljuffers bij het Pluismeer en dit jaar hebben we er zelfs nog meer geteld. Hier zit verreweg de grootste populatie van Utrecht. Het aantal venwitsnuitlibellen bij het Gentianenven was in 2017 naar schatting ruim 30 exemplaren. De soort staat als kwetsbaar op de Rode Lijst! Bij zowel het Pluismeer als het Gentianenven zagen we een zwervende heidelibel. De steenrode heidelibellen deden het net als vorig jaar slecht.

Gelukkig zagen we dit jaar op de Stulpheide weer heideblauwtjes en groentjes, naast 13 andere soorten dagvlinders.

Het Nonnenland is dit jaar vier keer bezocht. We telden er 19 soorten libellen waaronder aan het eind van het seizoen toch nog enkele tengere grasjuffers. Ze zijn niet zeldzaam, maar het zijn ook geen alledaagse verschijningen. Daarnaast 13 soorten dagvlinders waaronder weer het zeldzame geelsprietdikkopje.

Het totaal aantal soorten libellen dat we inventariseerden in Baarn in de gebieden die door Staatsbosbeheer worden beheerd, kwam uit op 27, dat is evenveel als het topjaar 2014. Verder zagen we in totaal 19 soorten dagvlinders, 2 meer dan vorig jaar.

Paringswiel tengere grasjuffers

Natuurgebieden in Soest

Pijnenburg/De Wiek is een jong natuurontwikkelingsgebied aan de westrand van Soest. Hier hebben we dit jaar vier keer geïnventariseerd en kwamen we maar liefst 22 soorten libellen tegen waaronder dit keer 3 tengere grasjuffers, 3 grote roodoogjuffers en een zwervende heidelibel. Bij de 15 soorten dagvlinders zaten relatief veel klein gaderd witjes en icarusblauwtjes.

Wat meer naar het oosten ligt het Soesterveen. Dit is het laatste hoogveengebiedje in Utrecht. Dankzij enthousiaste vrijwilligers wordt het gebied van Natuurmonumenten de laatste jaren ontdaan van jonge boompjes. Het gebied wordt uitgebreid en het waterpeil wordt verhoogd om de kwaliteit van het gebied te verbeteren. In 2017 zijn we er te weinig geweest om een uitspraak te kunnen doen over de soorten libellen en vlinders die er zijn. Met Natuurmonumenten is halverwege het jaar afgesproken dat we ons - gefaseerd - gaan richten op enkele andere terreinen van Natuurmonumenten in Soest.

Trekken we verder naar het oosten dan komen we in de Soester Duinen. In een nat jaar hebben we hier wel eens 17 soorten libellen geteld, maar vorig jaar waren het er maar 10. Voor dagvlinders is het een aantrekkelijk gebied. Dit jaar zijn 22 soorten gezien, waaronder hooibeestje, bruin blauwtje, kleine vuurvlinder, heivlinder, heideblauwtje, eikenpage en geelsprietdikkopje.

Eikenpage

Als groep inventariseren we incidenteel enkele bos- en heidegebieden aan de zuidostrand van Soest, zoals De Paltz, een deel van de Vliegbasis Soesterberg, De Stompert en het Monnikenbos. Dit gebeurt al of niet in samenwerking met Vlinders Eemland: Violet Middelman en Remco Vos, de coördinatoren van de Vlinderwerkgroep van IVN Eemland van 2011-2015. Er komen bijzondere soorten dagvlinders voor, zoals de kommavlinder en het geelsprietdikkopje, maar ook enkele zeer zeldzame nachtvlinders, zoals de haagbeukmot en de geogde langsprietmot. Daar waar wat water is (een poel in het Monnikenbos en bassins en poelen op de Vliegbasis) zijn deze gebieden ook voor libellen interessant.

Een heel ander soort gebied ligt aan de noordoostkant van Soest bij de Eem. Hier zijn in 2014 ter hoogte van de Amersfoortse waterzuivering 20 soorten libellen geteld. In 2015 bleef de teller staan op 16, vorig jaar en dit jaar op 15. We vinden er meestal grote aantallen variabele waterjuffers, een paar weidebeekjuffers enkele grote en kleine roodoogjuffers en vroege glazenmakers. Dit zijn soorten die je in de hoger gelegen delen van Soest (vrijwel) niet aantreft. Verder zijn hier 19 soorten dagvlinders geteld, waaronder voor het eerst een geelsprietdikkopje.

Midden in Soest ligt De Eng, een oud cultuurlandschap. Hier komt de zeldzame sleedoornpage voor. Als volwassen vlinder zijn ze hoofdzakelijk te vinden in boomtoppen - snoepend van honingdauw – en zijn ze lastig te zien. De gebruikelijke methode van waarneming is het tellen van de eitjes in de wintermaanden. Dit gebeurt in Soest al een aantal jaren door enthousiaste vlinderaars in samenwerking met de Vlinderstichting en met dank aan het voorzichtige snoeibeleid van de gemeente. De meeste jaren tellen we zo rond de 50 eitjes, dit jaar 101. Op een andere locatie werden nog 82 eitjes gezien en daar werden door Jan en Ineke in de zomer ook 2 volwassen vlinders vereeuwigd.

Bloedrode heidelibel op dopheide

Het totaalbeeld

In het hele gebied hebben we 31 soorten libellen geteld, 1 meer dan de afgelopen twee jaar. Dat is bijna de helft van de in Nederland zich voortplantende 64 soorten. De belangrijkste gebieden in Eemland vallen landelijk gezien, op een schaal van 1-5 in de midden categorie qua talrijkheid en aantallen soorten. Dit jaar stak Pijnenburg/De Wiek daar net bovenuit. Ter vergelijking, in een gemiddelde tuin met vijver kun je een kleine 10 soorten aantreffen. De grote roodoogjuffer werd nu op vier plaatsen in Soest gezien. Tot enkele jaren geleden was hij van een locatie bekend. Dit jaar zagen we ook op meerdere plekken de zwervende heidelibel.

Bij de dagvlinders hebben we dit jaar 26 van de 29 soorten die hier voorkomen gezien, ongeveer de helft van het landelijk totaal van 53 soorten. Volgens de Vlinderstichting zijn er 20 algemene soorten die je in een tuin kunt verwachten. Dat wil niet zeggen dat die in ieders tuin voorkomen. Met wat vlindervriendelijke planten en struiken mag je met 15 soorten tevreden zijn.

Alle waarnemingen worden ingevoerd op Waarneming.nl. Bijlage 2 geeft een overzicht naar soort libel, aantal en gebied. Bijlage 3 geeft een soortgelijk beeld van de dagvlinders. Met dank aan Violet en Remco voor de daaraan ten grondslag liggende spreadsheets.

En wat zagen we nog meer?

We kwamen natuurlijk nog talloze nachtvlinders tegen. Deze nemen we gewoon mee bij de monitoring maar ze hebben geen prioriteit, oftewel, we rennen er niet achteraan. Bij een

inventarisatie bij het Pluismeer zagen we eind mei maar liefst 8 geisha's, een prachtige microvlinder. In de Soester Duinen zaten tenminste 9 soorten grasmotten. Het Nonnenland werd weer druk bevolkt door moerassprinkhanen. In diverse gebieden zagen we hagedissen en ringslangen. Deze waarnemingen hebben we ook zoveel mogelijk ingevoerd op Waarneming.nl. Op twee plaatsen op de Stulpheide vonden we enkele klokjesgentianen. En nu maar wachten op het gentiaanblauwtje.

In 2018 passen we de routes in het Nonnenland en bij het Gentianenven iets aan om te kunnen voldoen aan de wensen van Staatsbosbeheer.

28 januari 2018; Dick Nagelhout (tekst en foto's), met medewerking van vooral Jelly Lamsma, Alma Dijkgraaf, José Dekker, Jan Arts, Lieke van Bedijk, Bettie Walland, Violet Middelman en Remco Vos

Icarusblauwtje op slangenkruid

Bijlage 1 Factoren die van invloed zijn op de monitoring van vlinders en libellen

De soorten en aantallen vlinders en libellen die we zien hangen onder meer af van de aanwezigheid van waardplanten, de biotoop en van het seizoen. Met andere woorden, komen ze hier voor en zijn ze er op dit moment? Ter illustratie: het groentje (een dagvlinder) leeft in het Soesterveen. Daar waren we vorig jaar te laat, maar gelukkig zagen we ze dit jaar weer. Hetzelfde geldt voor de heideblauwtjes op De Stulp. Het aantal mensen dat kijkt en de frequentie waarmee geteld wordt zijn belangrijk. Vrijwel alle vlinders en libellen leven kort. Soms mis je soorten, soms zijn er dubbeltellingen. Veel soorten vlinders kennen meerdere generaties per jaar dus dat schept meer kansen om een soort aan te treffen. Bij libellen varieert de vliegtijd. Sommige soorten kun je maar enkele weken zien, andere maanden lang. Ook de weersgesteldheid op het moment van inventarisatie (temperatuur, bewolking, windkracht) speelt een rol. Bij slecht weer zijn vlinders en libellen wel aanwezig maar zie je ze minder goed. Aanhoudend slecht weer is echter funest. Sommige vlinders en libellen kunnen ook aardig zwerven. Kortom, aan de cijfers van één jaar kan niet al te veel waarde worden gehecht.

Bijlage 2 Libellen per gebied

2017 Gebied													
Naam	Amersfo	Baarn - Bie	Baarn - Pluis	Baarn - Stul	Baarn - Stulpheide - Gentianenven	Lage Vuursche - Nonnenland	Soest - De Stompert	Soest - De Wiek	Soest - Monnikenbos	Soest - Soesterveen	Soest - Wieksloterweg	Soesterberg - Vliegbasis Soesterberg	Eindtotaal
Azuurwaterjuffer	x		54	12	98	140		106	72	4	19		510
Blauwe glazenmaker			1		1	1		1			1		5
Bloedrode heidelibel			142		2	33		16			1		194
Bruine glazenmaker	x		2			1							3
Bruine winterjuffer		6	1	3	4	40		1				1	56
Bruinrode heidelibel			44		6	8		21	2			1	82
Gewone oeverlibel	x		21	2	3	1	1	52	4		2		91
Gewone pantserjuffer						1		18					19
Glassnijder	x		2			2							4
Grote keizerlibel	x		6	1	7	11	11	19	10	1	5		71
Grote roodoogjuffer	x							3					3
Houtpantserjuffer	x		68			12		19					99
kleine roodoogjuffer	x												
Koraaljuffer			312		8			1					321
Lantaarntje	x	2	143		10	14		56			3		229
Noordse witsnuitlibel					8								8
Paardenbijter	x		16		1	12		6					35
Platbuik			1			6		4	3				14
Smaragdlibel			1										1
Steenrode heidelibel	x	1			2	7	4	8	2		6	1	33
Tengere grasjuffer						6		3					9
Tengere pantserjuffer					26						1		27
variabele waterjuffer	x												
Venwitsnuitlibel					31								31
Viervlek			56	3	308	13		39	2	2			423
Vroege glazenmaker	x		1		1	3	2	8	1				16
Vuurjuffer	x		76		18	18		25	2	44			183
Watersnuffel		1	893	1	19			15			1		930
weidebeekjuffer	x												
Zwarte heidelibel				2	4			1					7
Zwervende heidelibel			1		1			1					3
		10	1841	24	558	329	18	423	98	51	39	3	3407
	15	4	20	7	20	19	4	22	9	4	9	3	31
Totaal door werkgroep gezien 28 soorten waarvan ingebieden van Staatsbosbeheer 27													
Libellenroute: 15 soorten. Aantallen niet interessant vanwege grote dubbeltellingen. Daar niet elders gezien dit jaar: variabele waterjuffer, weidebeekjuffer en kleine roodoogjuffer dat brengt totaal op 31 soorten, 1 meer dan in 2015 en 2016													

Bijlage 3 Dagvlinders per gebied

2017 Gebied															
Naam	Amersfoort - Isselt	Baarn - Biezenven	Baarn - Pluismeer	Baarn - Stulpheide	Baarn - Stulpheide - Gentianenven	Lage Vuursche - Nonnenland	Soest - De Stompert	Soest - De Wiek	Soest	Soesterduinen	Soest - Monnikenbos	Soest - Overhees	Soest - Soesterveen	Soest - Wieksloterweg	Eindtotaal
Dagpauwoog	x			2		2	3	1	50	14			2	2	76
Kleine vos	x							2		2			4	3	11
Landkaartje	x						5	2	3	4	3			5	22
Hooibeestje	x		1	3	4	2		2		39	3				54
Heivlinder										10					10
Bruin zandoogje	x			10		116	7	85		3			2	86	309
Bont zandoogje	x			2			5	7		7					21
Gehakkelde aurelia	x	1			1	1	4	1	1	5	1				15
Atalanta	x				1		2	1	3	7	4			3	21
Distelvlinder	x			1						1					2
Bruin blauwtje										1					1
Groentje				3	7								6		16
Boomblauwtje	x		3	1	1			10		19	2		2	3	41
Ekenpage								2		7	2			1	12
Kleine vuurvlinder	x		7	1	12		5	1	11	31				3	71
Heideblauwtje				2	16			1		4	5				28
Icarusblauwtje	x					2		80		1				1	84
Sleedoornpage										2					2
Groot dikkopje	x		5	2	3			5	8		8	3			34
Zwartspriddikkopje	x							10							10
Geelspriddikkopje	x						3	3			5				11
Oranjetipje	x								3						5
Citroenvlinder	x		9	2	5	20	4	2		25	2	1	5	6	81
Groot koolwitje				1					1	1					3
Klein geaderd witje	x			2				10	1	16				1	42
Klein koolwitje	x									3				1	4
		1	41	18	51	187	39	274	2	198	25	3	21	126	986